Çin'in Ortadoğu Politikası

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından uluslararası politikada yaşanan değişim Çin'i de etkilemiş ve Pekin yönetimi Ortadoğu'yu dış politikasının önemli bir parçası haline getirmiştir. Bu değişimin sebepleriarasında öne çıkan unsurlar ise şu şekildedir:[1]

- 1980'de başlayan İran-Irak Savaşı sırasında oluşan silah pazarının etkisi
- Çin'in artan enerji talebine cevabın Ortadoğu bölgesinde olması
- Doğu Türkistan'daki mücadeleye dış destek ve yardımları engelleme isteği
- ABD ile olan küresel mücadelede Ortadoğu bölgesinde etkinlik kurma amacı

Son yıllarda Çin yönetimi, küresel ekonomi ile bütünleşme sürecinde ihracatını artırarak yatırımlara ağırlık vermiş, bu yatırımları yüksek tasarruf ve dış sermaye ile finanse ederek de sanayisini geliştirmiştir. Bu sayede ekonomik olarak önemli bir güç haline gelen Çin Halk Cumhuriyeti için Ortadoğu bölgesi, hem sahip olduğu enerji kaynakları ile hem de büyük bir pazar olması sebebiyle önem arz etmektedir.

Çin, küreselleşme sürecinde Ortadoğu ile ilişkilerini ekonomi eksenli yürütmüştür. Bu noktada ABD ve Avrupa'nın sömürgeci geçmişi göz önüne alındığında, Çin'in hamleleri yerel aktörlerce daha olumlu karşılanmıştır. Küresel bir ekonominin işleyişi hem siyasi hem de ekonomik tahlil yapılarak incelenebileceğinden,[2]Çin'in Ortadoğu politikası da ekonomi politik yöntem kullanılarak ele alınmalıdır.

Bu anlamda Çin'in 21. yüzyıldaki Ortadoğu politikası, anti-emperyalist hareketlerin ve Filistin mücadelesinin desteklendiği Mao döneminin (1949-1976) aksine, ideolojik parametrelerden bağımsız yürütülmektedir. O yıllarda "Batı yanlısı gerici-baskıcı rejimler" olarak görülen ülkeler, bugün Çin'in en büyük enerji ortaklarıdır. Günümüz Çin dış politikası, Batı yanlısı Suudi Arabistan ve onun en önemli bölgesel rakibi İran arasında fark gözetmemektedir. Bu politika, tüm ülkelere eşit uzaklıkta yaklaşan, "siyasetten bağımsız" ve "içişlerine karışmama" ilkeleri üzerine inşa edilmiştir.

Bir başka deyişle Mao sonrası dönemde ekonomik olarak dışa açılan ve küresel piyasalara eklemlenerek son 35 yılda yüksek büyüme oranları yakalayan Çin, ekonomik yükselişini bu şekilde bir dış politika paradigması ile desteklemiş, diğer ülkelerle olan ilişkilerini karşılıklı ekonomik faydayı ön planda tutarak ve siyasi konuların ekonomik çıkarlarını zedelemesine müsaade etmeyerek sürdürmüştür. Pekin, Ortadoğu coğrafyasında da bölge ülkelerinin kendi aralarındaki siyasi konulara taraf olmadan ve bunları büyük ölçüde göz ardı ederek ekonomi odaklı bir dış politika izlemeyi tercih etmiştir.[3]

Ancak bu yaklaşımından dolayı, Arap isyanlarıyla birlikte Çin'in Ortadoğu politikası belli zorluklarla karşılaşmıştır. Tunus ve Mısır'da muhalefete açık destek vermekten kaçınan Çin, 35.000 vatandaşını tahliye etmek zorunda kaldığı Libya'da Birleşmiş Milletler müdahalesine de sessiz kalmıştır. Libya Ulusal Geçiş Konseyi'ni uzun süre tanımayan Çin'in "tarafsızlığı", Libyalı muhaliflerden büyük tepki görmüştür. Öte yandan Çin'in NATO müdahalesinden çıkarttığı derslerin, onu Suriye'de daha statükocu bir pozisyona yönlendirdiği de çok açıktır.[4]

2000'li yılların başından itibaren dünyada başlayan büyük değişimle birlikte Çin de Arap ülkeleri ile yeni bir sürece girmiştir. Bu noktada 2004 yılında Kahire'ye resmî bir ziyaret gerçekleştiren dönemin Çin Devlet Başkanı Hu Jin Tao, Arap Birliği üyesi 22 ülkenin temsilcileriyle bir toplantı gerçekleştirmiştir. Bu toplantıda Çin-Arap ilişkilerinde "Yeni Ortaklık" olarak tanımlanan dört prensipli yeni dönem belirlenmiştir. Bu prensipler karşılıklı saygı temelinde siyasi ilişkilerin geliştirilmesi, ortak gelişme ve kalkınma hedefinde daha sıkı ekonomik ilişkiler kurulması, kültürel ilişkilerin derinleştirilmesi ve barışın korunması, son olarak da uluslararası alanda daha çok iş birliği olarak sıralanmıştır.

Bu ziyaretin ardından 14 Eylül 2004'te ilk Çin-Arap Ülkeleri İşbirliği Forumu Toplantısı, Arap Birliği'nin merkezi Kahire'de gerçekleştirilmiştir. Söz konusu forum daha sonra Pekin ve Bahreyn'de de toplantılar yapmıştır.[5]Çin, birkaç yıldır üzerinde durduğu "Ahenkli Dünya" politikasının hayata geçirilmesi için Arap dünyasını çok önemli bir ortak olarak görmektedir. "Ahenkli Dünya" politikası çerçevesinde Çin, Arap dünyası ile olan ilişkilerindeki yeni dönemi üç ana başlık altında tanımlamaktadır:

1. **Siyasi alanda eşitlik ve karşılıklı güven:** Çin ve Ortadoğu halkları arasındaki ilişki, karşılıklı güven ve Çin-Arap ahengi içinde sürdürülmelidir. Bu ilişkinin sürdürülebilmesi için Çin'in bölge politikası şu ilkelere dayanmaktadır: bölgenin gelişmesi ve kalkınması, bölgenin istikrarı ve barışı, bölgede yaşayan halkların temel haklarının korunması.

2. **Ekonomik ve ticari ilişkiler:** Arap ve Çin halkları toplamda 1,6 milyar gibi büyük bir nüfus yoğunluğu oluşturmaktadır ve Arap ülkeleri Çin'in sekizinci büyük dış ticaret ortağı durumundadır.

3. **Kültürel yakınlık:** Çin kültürü ve gelenekleri ile Arap-İslam kültürü ve gelenekleri dünyanın önemli medeniyetlerinden ikisi olarak kabul edilmektedir. Hem Çin devleti hem de Arap ülkeleri, doğu bölgesinde bulunmaktadır. Aynı bölgede bulunmalarından dolayı da birbirleriyle ilişki içinde olmaları, anlaşmaları ve birbirlerini anlamaları daha kolaydır. Bu kültürel müttefiklik iki tarafın gelecek dönemlerde beraberce kalkınmaları ve iş birliği içinde bulunmaları açısından önem arz etmektedir. Çok kültürlü, çok merkezli ahenkli bir dünyanın oluşturulmasında iki tarafın da çıkarı bulunmaktadır. Çin, barış içinde kalkınma yolunu seçmiştir; bu da Arap ülkelerinin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkelere büyük fırsatlar sunmaktadır.[6]

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere Çin, Ortadoğu'daki siyasi konulara daha aktif olarak müdahil olmakta, arabuluculuk girişimleri yapmakta ve çözüm önerileri getirmektedir. Pekin hükümeti, Arap Baharı öncesinde bölgesel siyasi konularda tarafsızlığını pasif bir şekilde sürdürürken, artık aktif tarafsızlık politikasına geçmiştir. Ancak Çin'in Ortadoğu'da üstlendiği siyasi rolün sınırlı bir seviyede kaldığını ve dolayısıyla uyguladığı politikalarının bölge üzerindeki etkisinin de kısıtlı olduğunu söylemek mümkündür. Bu durumun birinci sebebi, Çin'in kendi ekonomik kalkınmasına öncelik vermesidir. Bu nedenle Pekin hükümeti önceliğini iç meselelere vererek uluslararası toplumda sorumluluk üstlenen lider bir konumda yer almaktan ya da bir süper güç rolü üstlenmekten kaçınmaktadır.[7]

Çin'in Ortadoğu'ya yönelik dış politikasını belirleyen ekonomik ve ticari ilişkiler, enerji, silah satışı, siyasi iş birliği gibi konular, 2011 Arap Baharı sonrasında halen hedefler arasında olsa da her bir konu için paradigma değişimleri yaşandığını da ayrıca belirtmek gerekmektedir. Ortadoğu'da 2001 yılından itibaren artarak devam eden kaos ve istikrarsızlık, Çin'in bütün ilişki ağlarını yeniden kurmasını gerektirmiştir. Bu çerçevede, Çin bir yandan enerji güvenliği ve ekonomik ilişkileri devam ettirebilmek için Körfez ülkeleri ve Suudi Arabistan ile ilişkilerini sürdürürken bir yandan da Irak, Suriye, Libya ve Yemen'de değişen şartlara göre farklı siyasi iş birlikleri geliştirmiştir. İlk bakışta birbiri ile çelişen bu politikalar, Ortadoğu'daki dinamizmin göstergesi olduğu kadar, Çin'in özellikle 2011 sonrası ABD'den bağımsız bir siyasi ve diplomatik söylem geliştirdiğinin de göstergesidir. Bu değişimin ana ekseni her ne kadar jeopolitik öncelikler olsa da Çin'in küresel siyasette çok kutuplu bir düzen ve çok taraflı diplomasi söylemi ile uyumluluk göstermektedir.[8]

Çin'in son dönemlerde Ortadoğu'da izlediği daha faal dış politika, büyük devlet olarak ülkenin imajını güçlendirmeye ve kuşkusuz çıkarlarını korumaya yöneliktir. Çin, şimdilik bu asgari koşulların yerine getirilmesiyle yetinmekte ve bunun ötesinde ABD ile jeopolitik bir mücadele girişiminde bulunmaktan da imtina etmektedir. Ekonomisi hızla büyüyen Çin; küresel düzen üzerinde etkili olmak istemekte, bu yönde girişimlerde bulunmakta, ancak bunu yaparken de kendi ekonomik gelişimini ve siyasi istikrarını tehlikeye atabilecek küresel sorunlara yol açmamaya özen göstermekte ve dolayısıyla oynadığı rolü belirli sınırlar içerisinde tutmaktadır.[9]

Çin'in Ortadoğu'daki girişimlerinin henüz sınırlı bir seviyede olmasının bir başka sebebi ise, bölgesel dinamiklerin mevcut ortamda daha fazlasına müsaade etmiyor oluşudur. Örneğin Arap-İsrail anlaşmazlığı konusunda iki devletli çözümde ısrar etmek, Çin'in İsrail ile ilişkilerini zedeleyebilecek, bu çözümü yeterince savunmamak ise Çin'in Arap dünyasındaki imajına zarar verebilecektir; dolayısıyla Çin'in Arap-İsrail barış görüşmeleri konusunda daha fazla etkili olmasının yolu tıkanmaktadır.[10]

Ortadoğu ülkeleri ile Çin arasındaki bir diğer pürüzlü konu, kuşkusuz Doğu Türkistan'daki Müslüman Uygurlara yönelik baskılar sebebiyle İslam dünyasında oluşabilecek tepkilerle ilgilidir. Son aylarda daha fazla ihlalle gündeme gelen Doğu Türkistan konusu derinleştikçe, Çin'in Ortadoğu'daki siyasi ve ekonomik mevzi savaşı daha da zorlaşacaktır. Şu aşamada üst perdeden dillendirilmiyor olsa da Doğu Türkistan'daki ihlaller uluslararası platformlarda daha fazla gündeme geldikçe Ortadoğu ülkeleri ile Çin arasında soğuk rüzgârlar esmesi kaçınılmaz olabilir.

[1] M. İnanç Özekmekçi, “Türkiye’nin Doğu Sınırında Yeni Bir Güç Çin, Boğaziçi Üniversitesi-TÜSİAD Dış Politika Forumu, http://dispolitikaforumu.com/turkiyenin-dogu-sinirinda-yeni-bir-guc-cin/(07.02.2018).
[2]Robert Gilpin, *Uluslararası İlişkileri Ekonomi Politiği*, Kripto Basın Yayın, 4. Baskı, 2014, s. 23.
[3] Altay Atlı, *Arap Baharı ve Sonrasında Çin’in Ortadoğu Politikası* , Der. Yrd. Doç. Dr. Armağan Gözakman, Yrd. Doç. Dr. Perihan Paksoy, Detay Yayıncılık, 2014, s. 149.
[4]Çağdaş Üngör, “Arap Baharı, Çin Rüyası”, *Ortadoğu Analiz*, Mart-Nisan Cilt 6, Sayı 61, s. 76.
[5]http://www.china.com.cn/v/news/2009-11/08/content_18845790.htm (06.05.2017).
[6]Giray Fidan, “Çin-Arap Dünyası İlişkileri: Eski Köye Yeni Adet”, *21. Yüzyıl Dergisi*, Mart 2011, Sayı 27, s. 56.
[7]Atlı, s. 149.
[8]Kadir Temiz, “Rusya Müdahalesinden Sonra Çin’in Suriye Politikası”, *Ortadoğu Analiz*, Kasım-Aralık 2015, Cilt 7, Sayı 71, s. 45.
[9]Shaun Breslin, “China’s Emerging Global Role: Dissatisfied Re- sponsible Global Power”, Aktaran: Altay Atlı, *Arap Baharı ve Sonrasında Çin’in Ortadoğu Politikası*, 2010, s. 60.
[10]Atlı, s. 149.